

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رساله مایه و مفاهیم ماورایه؛ آسیب‌ها و بایسته‌ها

بر اساس دیدگاه‌های
حضرت آیت‌الله جوادی آملی

سرشناسه: جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۱۲ -

عنوان و نام پدیدآور: رسانه ملی و مفاهیم ماورایی؛ آسیب‌ها و بایسته‌ها بر اساس دیدگاه‌های حضرت آیت‌الله جوادی آملی / تحقیق و پژوهش مرتضی قاسمی‌خواه و صفانه الهی.

مشخصات نشر: قم: صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۴-۲۶۹-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۱۲ - — نظریه درباره سریال‌های تلویزیونی

موضوع: سریال‌های تلویزیونی — ایران — قرن ۱۴ — تاریخ و نقد

موضوع: ماوراء الطبیعه در سینما

شناسه افزوده: قاسمی‌خواه، مرتضی، ۱۳۶۴-

شناسه افزوده: الهی، صفانه، ۱۳۵۱-

شناسه افزوده: صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهش‌های اسلامی

رده بندی کتبی: ۱۳۹۱ ج ۹۵/۲۲۳/ BP

رده بندی یونی: ۲۹۷/۲۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۵۹۰۲۹

رسانه ملی و مفاهیم ماورایی؛ آسیب‌ها و بایسته‌ها بر اساس دیدگاه‌های حضرت آیت‌الله جوادی آملی

کد: ۸۸۲

تحقیق و پژوهش: مرتضی قاسمی‌خواه و صفانه الهی

ویراستار: محمدصادق دهقان

ناشر و تهیه‌کننده: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

صفحه‌آرا: فاطمه جهانگیر

طراح جلد: حمید حاج رمضانعلی

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۱

چاپ: زلال کوثر

شمارگان: ۱۲۰۰

بها: ۳۶۰۰۰ ریال

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

تلفن: ۲۹۱۵۵۱۱ - ۲۵۱۰ دورنگار: ۲۹۱۵۵۱۰

تهران: خیابان جام جم، ساختمان شهید رهبر، طبقه زیرزمین

تلفن: ۲۲۰۱۴۷۳۸ - ۲۲۱۶۴۹۹۷

دفتر خراسان: مشهد - خیابان امام خمینی (ره)، جنب باغ ملی،

ساختمان صبا، طبقه سوم

تلفن: ۲۲۱۵۱۰۸ - ۵۱۱۰ - ۲۲۱۵۱۰۶

www.irc.ir info@irc.ir

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۴-۲۶۹-۶ / ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۴-۲۶۹-۶ - ISBN 978-964-514-269-6

فهرست مطالب

۷	..... دیپاچه
۸	..... ۱. تحلیل و جریان‌شناسی سریال‌های ماورایی سیما
۹	..... ۲. پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و ابهام‌ها درباره موضوع‌های ماورایی
۱۰	..... ۳. تدوین آیین برنامه‌سازی در باره مفاهیم ماورایی
۱۱	..... پیش‌گفتار
۱۵	..... فصل اول: نگاهی به سریال‌های ماورایی سیما
۱۵	..... ۱. پیشینه تولید سریال‌های ماورایی
۱۷	..... ۲. مسئله‌شناسی سریال‌های ماورایی
۱۷	..... الف) تصویر شیطان
۲۲	..... ب) تصویر فرشتگان
۲۴	..... ج) تصویر روح
۲۵	..... د) تصویر عالم خواب و رؤیا
۲۷	..... ۳. آسیب‌شناسی سریال‌های ماورایی
۲۷	..... الف) تکراری بودن مضمون و محتوا
۳۰	..... ب) بی‌توجهی یا کم‌توجهی به «تذکر در عین سرگرمی»
۳۰	..... ج) تکیه بر دریافت‌ها و تجربه‌های شخصی

۳۳	د) کم توجهی به احکام و چارچوب های شرعی
۳۵	ه) بی توجهی به اثرات منفی سریال ها
۳۷	و) استفاده نکردن از کارشناسان خبره مذهبی
۳۹	فصل دوم: شخصیت های ماورایی در متون اسلامی
۳۹	۱. ابلیس، شیطان و جن
۳۹	الف) آشنایی اجمالی
۳۹	یک - شیطان و ابلیس
۴۴	دو - جن
۴۷	ب) ویژگی ها و توانمندی ها
۴۷	یک - علم
۴۸	اول - تقسیم بندی غیب
۴۹	دوم - علم غیب به امور معنوی
۵۰	سوم - علم غیب به امور عادی
۵۱	دو - پناه جویی به شیطان ها
۵۲	سه - قدرت شیطان ها
۵۷	چهار - حدود تسلط شیطان بر انسان ها
۵۷	اول - مرحله های نفوذ شیطان در انسان
۵۸	دوم - وسوسه و دعوت شیطان به گناه
۵۹	سوم - سلطه نداشتن شیطان بر انسان ها
۶۰	چهارم - اعمال انسان؛ عامل نفوذ و سلطه ابلیس
۶۳	پنج - دور کردن شیطان
۶۷	شش - اسباب اذیت شیطان
۶۷	هفت - خواب شیطان ها و جن ها
۶۹	هشت - تمثّل شیطان

نه - میزان قدرت و عمل شیطان	۷۰
ده - وجود و سوسه های شیطان و سربازان رحمانی	۷۳
یازده - مرگ ابلیس	۷۸
۲. فرشته در منابع دینی	۸۱
الف) سخن گفتن فرشتگان	۸۲
ب) عصمت و اختیار فرشتگان	۸۴
ج) خوراک فرشتگان	۸۵
د) خواب فرشتگان	۸۵
ه) منزلگاه فرشتگان	۸۶
و) آسمان فرشتگان	۸۷
ز) رسالت و طایف فرشتگان	۸۸
ح) تمثیل فرشتگان	۹۲
ط) تمثیل فرشته وحی	۹۲
ی) امکان تمثیل فرشته برای سمع	۹۳
ک) چگونگی مشاهده فرشته	۹۶
ل) بال و پر فرشتگان	۹۸
فصل سوم: عوالم ماورایی در متون اسلامی	۱۰۱
۱. خواب و رؤیا	۱۰۱
الف) سیر روح در خواب	۱۰۱
یک - کسب معارف در عالم رؤیا	۱۰۱
دو - رؤیا دریچه ای به جهان آخرت	۱۰۷
سه - خواب؛ نمونه ای از مردن و برانگیخته شدن	۱۰۸
ب) خواب در کلام الهی	۱۰۹
یک - وحی در قالب خواب	۱۰۹

- ۱۱۱ ..... دو - برخی رؤیاهای صادق در قرآن
- ۱۱۱ ..... اول - خواب حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام
- ۱۱۲ ..... دوم - خواب حضرت یوسف علیه السلام
- ۱۱۳ ..... سوم - خواب حضرت محمد صلی الله علیه و آله
- ۱۱۳ ..... ج) سنجش خواب
- ۱۱۳ ..... یک - ضرورت سنجش خواب
- ۱۱۴ ..... در - میزانی برای سنجش خواب
- ۱۱۶ ..... د) تعبیر خواب
- ۱۱۹ ..... یک - روشی رؤیا در سحر
- ۱۱۹ ..... دو - تفاوت تعبیر خواب و تأویل
- ۱۲۰ ..... سه - نمونه‌ای از تعبیر خواب
- ۱۲۰ ..... و) ضرورت تنظیم خواب
- ۱۲۳ ..... ۲. برزخ
- ۱۲۳ ..... الف) مفهوم برزخ
- ۱۲۵ ..... ب) بدن برزخی
- ۱۲۶ ..... ج) بهشت و جهنم در برزخ
- ۱۲۸ ..... د) رشد و کمال در برزخ
- ۱۳۱ ..... ه) دیدار با زندگان
- ۱۳۶ ..... و) عذاب در برزخ
- ۱۳۷ ..... ز) شیفتگان دنیا در برزخ
- ۱۳۷ ..... ح) سؤال‌های برزخی
- ۱۳۸ ..... ط) خواب؛ نوعی برزخ

دیباچه

دهه هشتاد اوج پرداختن به مفاهیم ماورایی در رسانه ملی است. در این سال‌ها، برنامه‌سازان متعددی با بهره‌گیری از فرصت ماه مبارک رمضان، سریال‌هایی با مضامین ماورایی همچون جهان پس از مرگ، روح، برزخ، فرشته و شیطان ساختند و فضای جدیدی را در طرح این گونه مباحث در قالب برنامه‌های نمایشی گشودند.

تولید و پخش سریال‌های ماورایی به ویژه در نخستین تجربه‌های رسانه ملی در این زمینه، توجه مخاطبان را به خود جلب کرد و خرد گسترده‌ای از بینندگان را در ساعات افطار ماه مبارک رمضان پای تلویزیون‌ها نشان افزود. بر این، سریال‌های یادشده، مدیران و برنامه‌سازان رسانه ملی را متوجه ظرفیت بسیار بالای مفاهیم معنوی و ماورایی برای تولید برنامه‌های نمایشی کرد. البته جریان تولید این گونه سریال‌ها که در دهه هشتاد با قدرت و سرعت آغاز شد، دیری نپایید و پس از کم‌تر از یک دهه فروکش کرد و دیگر نه مدیران و نه برنامه‌سازان به تولید و پخش برنامه‌های نمایشی با مضامین ماورایی رغبتی نداشتند.

یکی از دلایل افول زودهنگام تولید و پخش این گونه برنامه‌ها، نبود پشتوانه علمی و پژوهشی لازم و انتقادهای گسترده‌ای بود که هنگام پخش

این سریال‌ها متوجه رسانه ملی شد. انتقادهایی که هم ناظر به قالب و هم ناظر به محتوای آنها بود.

مهم‌ترین انتقادهای مطرح در آن زمینه این بود که در ساخت این سریال‌ها، به منابع اسلامی، اعم از قرآن و روایات کمتر توجه شده است و تصاویری که از روح و برزخ و فرشته و شیطان در آنها ترسیم می‌شود، چنان‌که بایسته است با تصاویر ترسیم‌شده در کتاب و سنت هم‌خوانی ندارد. تهیه‌کنندگان این گونه سریال‌ها هم، در دفاع از خود، کمبود زمان و شتاب‌زدگی برای تولید و پخش آنها و همچنین در دسترس نبودن منابع پژوهشی لازم در این زمینه را بهانه می‌کردند. البته برخی هم بیان می‌داشتند که بر اساس برداشت شخصی‌شان از منابع دینی یا با الگوگیری از آثار سینمای غربی و با توجه به ویژگی‌های یک اثر دراماتیک، مفاهیم ماورایی را به تصویر کشیده‌اند.

با توجه به مطالب یادشده، اداره کل خدمات رسانه‌ای مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، از چندی پیش، مطالعه و پژوهش در حوزه ترسیم مفاهیم ماورایی در برنامه‌های نمایشی را در دستور کار خود قرار داد و پژوهش‌های متعددی را در این زمینه سامان داد که از جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. تحلیل و جریان‌شناسی سریال‌های ماورایی سیما

هدف از تحلیل و جریان‌شناسی سریال‌های ماورایی سیما، شناسایی موارد ناهماهنگی آنها با متون و منابع اسلامی و همچنین آسیب‌ها و مشکلات این سریال‌ها بود. برای تحقق این هدف، کارگروه‌های پژوهشی برای تحلیل و بررسی سریال‌های «ملکوت»، «پنج کیلومتر تا بهشت»، «سی‌امین روز»، «اغما»، «کمکم کن» و «روز حسرت» تشکیل شد که در برخی از آنها، عوامل سازنده سریال‌های یادشده نیز حضور داشتند.

۲. پاسخ‌گویی به مهم‌ترین پرسش‌ها و ابهام‌ها درباره موضوع‌های ماورایی

در این زمینه نیز با همکاری صمیمانه مؤسسه تحقیقاتی اسراء، کارگروهی تشکیل و بر اساس دیدگاه‌های حضرت آیت‌الله جوادی آملی، به مهم‌ترین پرسش‌ها و ابهام‌های موجود در این زمینه پاسخ داده شد. در این حوزه نیز به این مباحث پرداخته شد:

الف) شخصیت‌های ماورایی در متون اسلامی؛ شامل ابلیس، شیطان و جن؛
ب) عوالم ماورایی در متون اسلامی اعم از عالم خواب، رویا و برزخ. مباحث مطرح شده در کارگروه اخیر نیز به قلم جناب آقای مرتضی قاسمی‌خواه تنظیم و نگاشته شد.

کتاب حاضر حاصل مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در دو کارگروه یادشده است که سرگشته‌های همافان الهی هم‌هنگ‌سازی آنها را بر عهده داشته است.

گفتنی است، افزون بر کتاب حاضر، در مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما پژوهش‌های دیگری نیز با هدف تبیین برخی مفاهیم ماورایی براساس آموزه‌های اسلامی، انجام شده است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

یک - بازنمایی فرشتگان الهی در رسانه (۱): جبرائیل و میکائیل، محمود مطهری‌نیا، ۱۳۹۰؛

دو - بازنمایی فرشتگان الهی در رسانه (۲): عزرائیل و اسرافیل، رسول نادری، ۱۳۹۰؛

سه - جایگاه روح در معارف اسلامی با رویکرد رسانه‌ای، ابوذر رجبی،

۳. تدوین آیین برنامه‌سازی درباره مفاهیم ماورایی

افزون بر دو سرفصل یادشده، برای روشن‌تر شدن چگونگی پرداختن رسانه ملی به مفاهیم ماورایی، پژوهشی دیگر نیز ضروری است. در این پژوهش باید بر اساس یافته‌های مطالعات و پژوهش‌های پیشین و با توجه به ویژگی‌های ساختارهای برنامه‌سازی رسانه ملی، آیین برنامه‌سازی در این زمینه تدوین گردد، تا برنامه‌سازان محترم با اشراف بیشتری به برنامه‌سازی در این حوزه وارد شوند.

مطالعات اولیه برای تدوین این اثر هم آغاز شده است که امیدواریم بتوانیم در سال آینده آن را به سامان برسانیم.

یکی از موضوع‌های مهمی که در این آیین برنامه‌سازی باید به آن پرداخته شود، تبیین و بررسی ظرفیت پیام و تصویر برای پرداختن به موضوعات ماورایی است.

در پایان، از همه عزیزانی که در تدوین، نگارش و آماده‌سازی این کتاب نقش داشته‌اند؛ به ویژه مسئولان محترم مؤسسه تحقیقاتی اسراء؛ جناب آقای سیدمحمد رضا خوشرو، مدیر محترم واحد تحلیل و رویکردشناسی اداره کل خدمات رسانه‌ای و همچنین پژوهشگران ارجمند سرکار خانم سفانه الهی و آقای مرتضی قاسمی‌خواه سپاس‌گزاری و برای همه آنها آرزوی موفقیت می‌کنیم. امیدواریم که این اثر برای مدیران و برنامه‌سازان رسانه ملی، سودمند باشد و آنها را در مسیر تولید آثار ماندگار و اثرگذار در زمینه مفاهیم ماورایی یاری دهد.

اداره کل خدمات رسانه‌ای

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

پاییز ۱۳۹۱